Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

Ingekomen
Amsterdam
21 APR. 2021
Registratie
Stadsdelen

Aan het Dagelijks Bestuur van Stadsdeel Centrum
postbus 202
1000 AE AMSTERDAM

Amsterdam, 19 april 2021

betreft: **verzoek monumentenstatus voor de woningen Grote Bickersstraat 251-271 en 305-319 en Bickersgracht 208-218 en 242-254**

Geachte leden van het dagelijks bestuur,

Erfgoedvereniging Heemschut verzoekt u het wooncomplex op het Bickerseiland, Grote Bickersstraat 251-271 en 305-319 en Bickersgracht 208-218 en 242-254, aan te wijzen tot gemeentelijk monument. Wij vragen u op korte termijn de aanwijzingsprocedure te starten conform de vigerende erfgoedverordening. Het complex is architectonisch-stedenbouwkundig en vooral ook cultuurhistorisch van belang en interessant voor de periode Post '65 als experimentele woningbouw en als schoolvoorbeeld van de na 1965 nieuwe bewonersparticipatie in de stadsvernieuwing.

Inleiding
Amsterdam kent vanaf 1950 verschillende gebieden die drastisch sanering behoeven en bij het Rijk voorgedragen worden in het kader van de Wederopbouwwet. Het Bickerseiland is zo'n gebied. Al rond 1960 wordt een groot deel van het eiland gesloopt. Er moeten vier grote kantoorgebouwen komen. Het eerste, 'de 'Walvis', wordt opgeleverd in 1964. Nadat in 1969 met de bouw van het tweede kantoorpand, de 'Narwal', is gestart komen echter de buurtbewoners, georganiseerd in het Actiecomité Westelijke Eilanden, in actie voor behoud van het oorspronkelijke karakter van het Bickerseiland. Het moet een plek voor kleinschalige bebouwing blijven, vinden ze, met een mix van wonen en werken.
Het is een van de eerste buurtactiegroepen in Nederland die zich verzetten tegen grootschalige nieuwbouwplannen van gemeenten die gebaseerd zijn op de ideeën van de 'functionele stad'. Vanaf 1970 werken Paul De Ley en Jouke van den Bout, die toen nog studeerden aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam, samen met de buurtbewoners aan een nieuw buurtplan. Het bestaande bestemmingsplan uit 1953 is er op gericht om in de binnenstad voorrang te verlenen aan bedrijfshuisvesting en autoverkeer ten koste van de oude woonwijken. Bewoners van het Bickerseiland verzetten zich heftig tegen de daarvoor noodzakelijke afbraak van hun woningen en ijveren voor renovatie en verbetering van hun woonomgeving.

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

De bouw van de Narwal (gebouwd naar ontwerp van het bureau Zanstra, Gmelig Meyling, De Clercq Zubli) blijkt niet meer tegen te houden. Samen met de buurtbewoners ontwikkelen De Ley en Van den Bout een eigen plan. Dit resulteert in een wijziging van het bestemmingsplan in 1972. De buurt krijgt weer als van ouds een gemengde bestemming met zowel wonen als werken. Het is het eerste tastbare resultaat van buurtverzet tegen het oprukkende cityvormingsbeleid.
Aangezien de grond op het Bickerseiland in particulier eigendom is, wordt de gemeente aangezet tot aankoop van de grond ten behoeve van sociale woningbouw.

ontwerp
Voor hun ontwerp kijken de architecten goed naar de bestaande situatie: een ondiep stedelijk bouwblok met smalle kavels en bebouwing vaak over de gehele bouwdiepte. Om een hoge woningdichtheid te bereiken ontwerpen zij smalle woningen (met een beukmaat van 4,54 m h.o.h. in de 1e fase, en 4,97 m in de 2e fase) die doorlopen van straat naar gracht. In verband met de diepte is per twee beuken halverwege een lichthof nodig. Aan de lichthof zijn een kleine slaapkamer en de keuken gelegen; de keuken functioneert tevens als doorloop van de woonkamer naar de slaapkamers. Elke woning heeft een erker in plaats van een balkon aan de woonkamer. Door de spiegeling van telkens twee woningen zijn de woonkamers zowel aan de gracht als aan de straat gelegen. De hoogte varieert tussen twee en drie verdiepingen, verspringend tussen gracht- en straatzijde, hetgeen met de erkers zeer gevarieerde gevelwanden oplevert. De verspringing van de woningen op de derde verdieping is overigens ook noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de lichthoven voldoende daglicht krijgen. Op de platte daken tussen de lichthoven zijn gemeenschappelijke dakterrassen, die het gebrek aan een eigen balkon compenseren. De hoven zorgen ook voor daglicht van de gemeenschappelijke en bijzondere ruimten op de begane grond.

experimenteel
Door al deze bijzondere ontwerpoplossingen, voortkomend uit de situatie (geen individuele buitenruimte, doorloopkeuken, kleine slaapkamer aan lichthof enz.), voldoen de woningen niet aan de Voorschriften en Wenken voor de gesubsidieerde woningbouw. In het Ruimtelijk ontwikkelingslaboratorium (ROL) van de Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting is een standaardwoning op schaal 1:1 nagebouwd, niet alleen om de inspraak van toekomstige bewoners goed mogelijk te maken (wat sindsdien gebruikelijk zou worden) maar ook om de ambtenaren te overtuigen. Die gaan met moeite overstag, mede onder druk van het Actiecomité. Dankzij het predicaat 'experimentele woningbouw' kan behalve extra subsidie tevens ontheffing worden verleend aan afwijkingen van de Voorschriften en Wenken en kan het project worden uitgevoerd.[1] Door de toekenning van het predicaat maakt het ministerie het mogelijk om in geval van stadsvernieuwing naar specifieke oplossingen te kunnen zoeken en niet krampachtig vast te hoeven houden aan goed bedoelde subsidievoorwaarden. Het is een bekroning van een bouwproject dat nadrukkelijk door de buurt werd gewenst, een wooncomplex dat zich door de kleinschaligheid en bijzondere oplossingen goed voegt in de historisch gegroeide situatie. Het project markeert de omslag in de schaal van de stadsvernieuwing.

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

architectuur

De architectuur, die om budgettaire redenen vrij sober is gebleven, zoekt duidelijk aansluiting bij de schaal en ritmiek van de historische binnenstad. In feite zijn de gevels – zonder historiserend te worden – een sobere interpretatie van de voor de Westelijke Eilanden zo kenmerkende historische (pak)huizen. Er is gevarieerd met de hoogte en met het aanbrengen van erkers. Deze hadden oorspronkelijk een donkerder kleur. Vernieuwend aan het complex zijn onder andere het grote aantal woningtypen, de gemeenschappelijke hal met passage, de verruimde entree t.b.v. ontmoeting tussen bewoners, het gemeenschappelijke dakterras en de gelijkwaardigheid van de straten. In 2003-2004 is het complex onder leiding van Paul De Ley gerenoveerd. De gemeenschappelijke entrees zijn aangepast.

De eerste fase bestaat thans uit 18 woningen en twee bedrijfsruimten, de tweede fase uit 11 woningen en één bedrijfsruimte, gerealiseerd in de periode 1972-1982 in opdracht van Stichting Lieven de Key.

architecten

Het complex is gebouwd onder leiding van de architecten Jouke van den Bout (1943-2014) en Paul De Ley (1943). Beide architecten waren in de jaren zeventig en tachtig intensief betrokken bij de stadsvernieuwing in Amsterdam. Zo ontwierp Paul De Ley naast de experimentele woningen op het Bickerseiland ook een complex van woningen en bedrijfsruimten aan het Westerdok (1982), een blokje woningen aan de Oude Schans (1978), een wooncomplex met sociaal-culturele ruimte op het Binnengasthuisterrein (1985) en een cluster woningen met bedrijfsruimten aan de Zwanenburgwal e.o. (i.s.m. Fenna Oorthuys, 1985). Daarnaast was hij betrokken bij stadsvernieuwingsprojecten in onder andere Hilversum, Utrecht en Rotterdam.[2] Het gebouwde oeuvre van Jouke van den Bout is beperkt van omvang. De architect heeft vanaf eind jaren tachtig lange tijd gewerkt als welstands-adviseur in Friesland.

waardering

Het complex op het Bickerseiland is monumentwaardig om de volgende redenen.

- Stedenbouwkundig en architectonisch als karakteristiek en goed voorbeeld van een van de eerste geslaagde stadsvernieuwingsprojecten uit de periode Post '65 door de kleinschaligheid en de zorgvuldige inpassing in de bestaande structuur.
- Cultuurhistorisch als schoolvoorbeeld van bewonersparticipatie in de stadsvernieuwing.
- Als geslaagd experiment wat betreft bestemming en inpassing. Het is één van de vijf experimentele woningbouwprojecten in Amsterdam uit de periode na 1965.
- Als fraai en geslaagd voorbeeld van het werk van de architecten Van den Bout en De Ley
- Het complex is bovendien goed onderhouden en in redelijk oorspronkelijke staat.

Het complex is nog niet gewaardeerd op de Waarderingskaart architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit en geniet daardoor momenteel geen bescherming. Met de aanwijzing tot gemeen-

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

telijk monument kan worden gewaarborgd dat dit bijzondere complex in de huidige goed bewaarde staat behouden blijft.

Indien er behoefte is aan een toelichting op deze brief dan vernemen wij dit graag.

Namens de commissie Amsterdam van Heemschut,
met vriendelijke groeten,

i.o.

Norman Vervat (voorzitter) en Paul Meijer (secretaris)

bijlagen: tekeningen eerste fase

[1] M. Barzilay, R. Ferwerda en A. Blom, *Predicaat experimentele woningbouw 1968-1980. Verkenning Post 65*, Amersfoort; RCE, 2018.
[2] T. Claassen, *Paul De Ley 1943. Bouwen voor de buurt – op zoek naar context en continuïteit*, Rotterdam: BONAS, 2007.

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

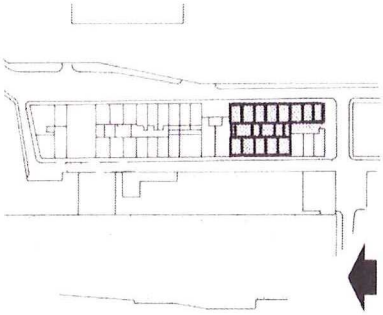

situatie 1:2000

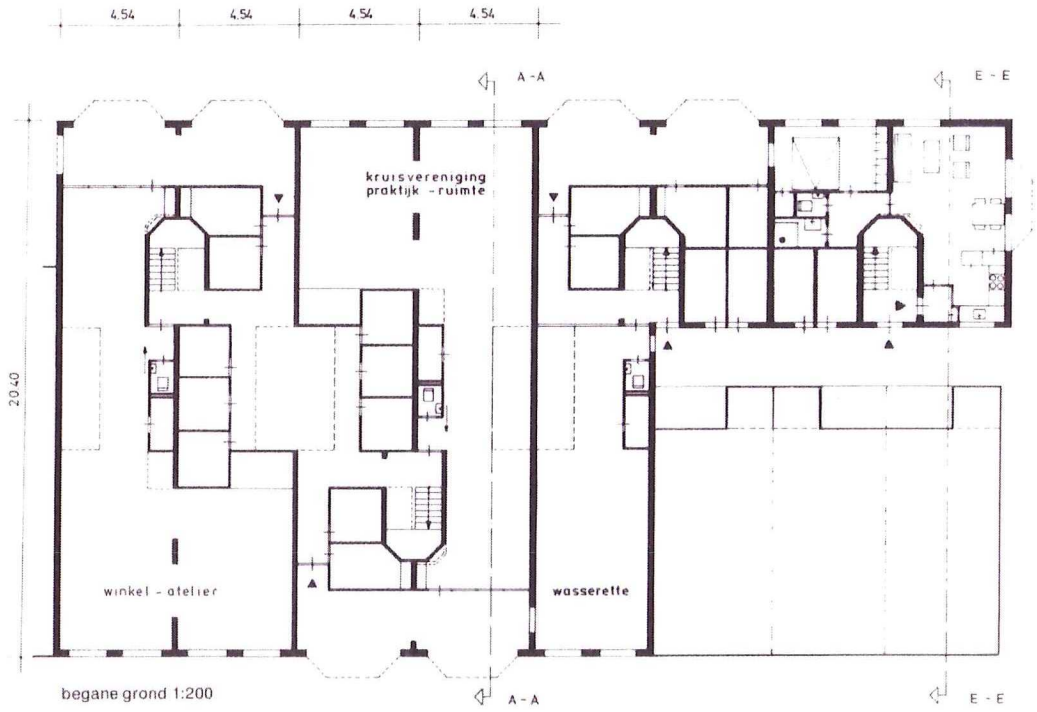

begane grond 1:200

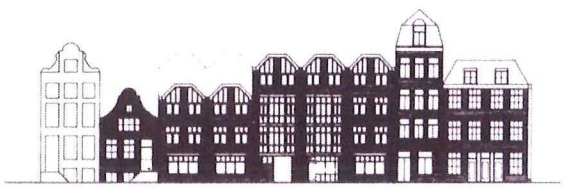

gevel Bickersstraat 1:500

gevel Kleine Bickersstraat 1:500

Opgericht in 1911. Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Beatrix

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

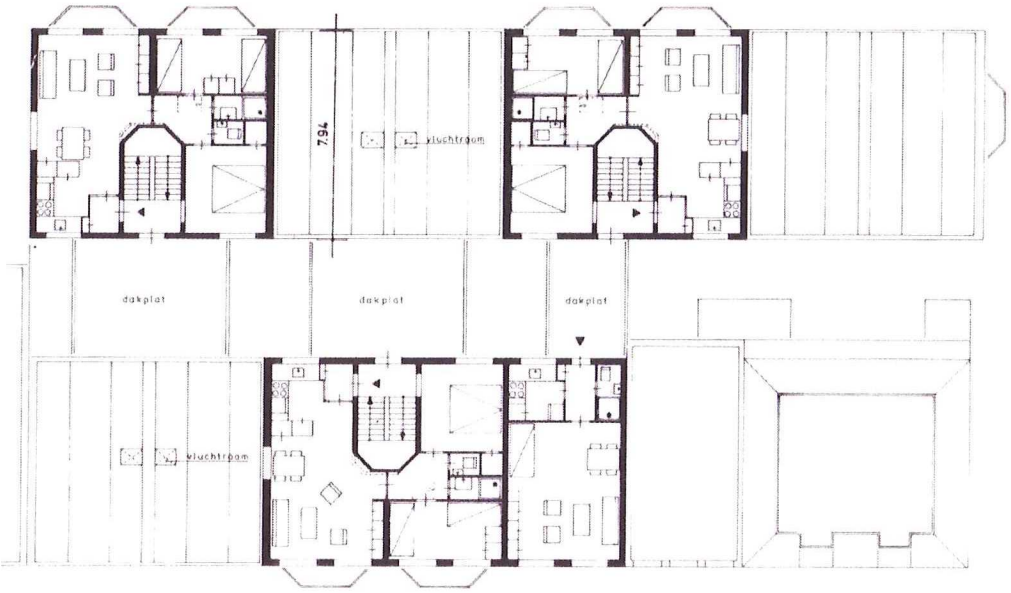

3e verdieping 1:200

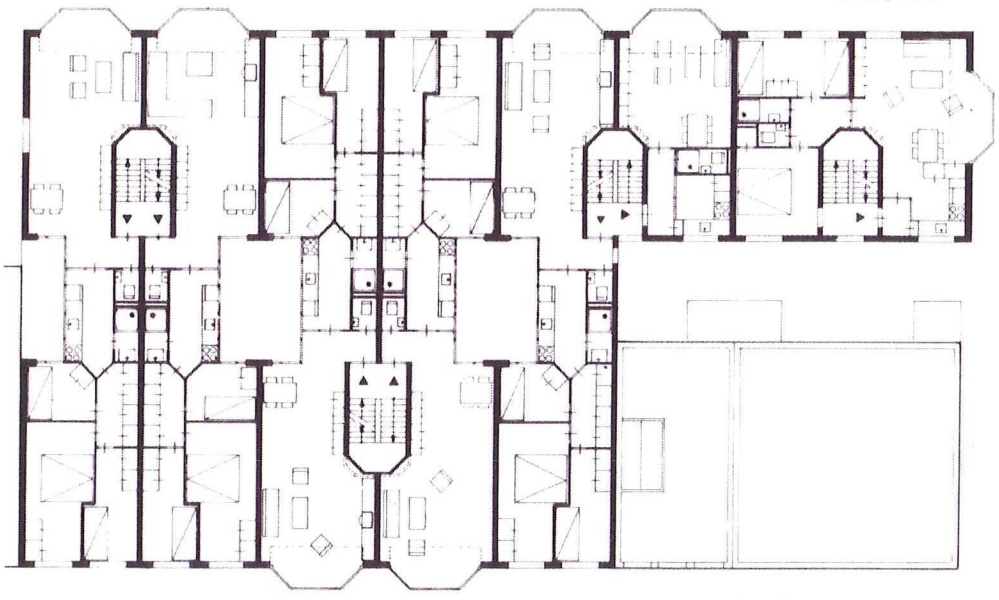

1e en 2e verdieping 1:200

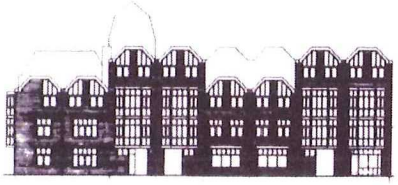

gevel Bickersgracht 1:500

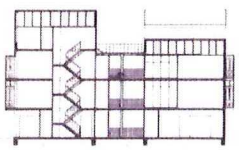

doorsnede A-A 1:500

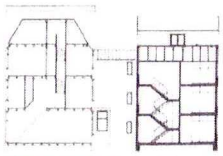

doorsnede E-E 1:500

Opgericht in 1911. Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Beatrix